

กระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ภายในโรงเรียนของเด็ก
ที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้
The In-School Communication Process of Students
with Learning Disabilities (LD)

กรรณิกา นาราษฎร์^{1*} และ ลักษณะ คล้ายแก้ว¹
Kannika Narad and Luksana Klaikao

¹ วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

College of Communication Arts, Rangsit University, Bangkok

* Corresponding author e-mail: kannika.narad@gmail.com

Received: 18/05/2020, Revised: 28/05/2020, Accepted: 29/05/2020

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ และศึกษาการจัดการเรียนการสอนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้ส่งสารคือ ผู้อำนวยการ และครูผู้สอนหรือครูผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องมีความรู้ความเข้าใจในตัวเด็ก มีเมตตา และเข้าใจวิธีการจัดการเรียนรู้ ทั้งหลักการสอนทั่วไป และหลักการสอนเฉพาะเพื่อให้เด็กได้รับการศึกษาทัดเทียมกับเด็กปกติ 2) สารหรือหลักสูตรและนโยบายที่ใช้สอน รวมถึงแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program : IEP) จะต้องเหมาะสมกับระดับสติปัญญาของเด็ก เน้นความต้องการและความสนใจเฉพาะด้าน มีการวางแผนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็กแต่ละคน 3) ช่องทางการสื่อสาร คือ สื่อการสอนประเภทต่างๆ อาศัยนวัตกรรม เทคนิค และมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาประกอบการสอน และ 4) ผู้รับสารคือ ผู้เรียน มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถถอดรหัสจากผู้ส่งสารคือ ครูผู้สอนหรือผู้อำนวยการได้ โดยผู้ส่งสารจะใช้วิธีการวัดผลในรูปแบบต่างๆ ตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล เพื่อประเมินประสิทธิภาพ และการจัดการเรียนการสอนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ซึ่งมีขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน เริ่มจาก (1) วิเคราะห์ตัวเด็ก โดยเริ่มสังเกตพฤติกรรมของเด็กก่อน (2) จัดทำหลักสูตรร่วมกับการประชุมของผู้อำนวยการ ครู และผู้ปกครอง (3) ทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) และแผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP) (4) ประชุมและตรวจสอบแผน และ (5) ประเมินผลการสอนตามแผนที่วางเอาไว้

คำสำคัญ: กระบวนการสื่อสาร เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน

Abstract

This qualitative research aimed to explore the in-school communication process of students with learning disabilities (LD) and study educational management for students with learning disabilities (LD). This study employed in-depth interviews and participant observation. The result revealed that the in-school communication process of students with learning disabilities included 1) the sender, who might be either the school director or teachers who were kind, understood the nature of such students and knew how to deal with them based on general and specific pedagogic principles to ensure they would be educated as equally as normal students; 2) the message including curriculums, teaching policies, and individualized education program planning that could meet students' learning ability, needs, and interests; 3) the channel including instruction media integrated with innovation and technology; 4) the receiver, including the school director or teachers, capable of decoding the message sent by the sender. In this study, the sender applied different assessment methods as specified in the individualized education program (IEP) to evaluate the effectiveness of the educational management for students with learning disabilities. The research recommended the process of educational management include behavioral observation, followed by the organization of a meeting participated by the school director, teachers, and

parents to summarize students' knowledge and capability, the planning of an individualized education program (IEP) and an individual implementation plan (IIP), the verification of the plans, and the evaluation of teaching according to those plans.

Keywords: Communication Process, Children with Learning Disabilities (LD), Educational Management

1. บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง ดังวลีที่ว่า “เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า” เนื่องจากเด็กและเยาวชนถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญของประเทศชาติ เป็นกำลังสำคัญที่จะต้องเติบโตขึ้นเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาชาติ พร้อมทั้งบริหารบ้านเมืองต่อไปในอนาคต ส่งผลให้พ่อแม่ผู้ปกครอง ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของเด็กมากขึ้น แต่ในอีกมุมหนึ่งของสังคมไทยยังมีเด็กอีกประเภทหนึ่งที่อาจจะถูกสังคมมองข้าม หรือไม่เคยทราบเลยว่ามีเด็กประเภทนี้อยู่ในสังคม คือ เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้

เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ หรือเด็ก LD ย่อมาจากคำว่า Learning Disabilities บุคคลทั่วไปมักเข้าใจว่าเป็นโรคเกี่ยวกับการอ่านหนังสือไม่ออก และเขียนไม่ได้ โดยในทางการศึกษาได้ให้คำจำกัดความว่า Learning Disabilities หมายถึง ความผิดปกติหรือความบกพร่องของกระบวนการทางจิตวิทยาขั้นพื้นฐาน (Basic Psychological Process) ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าใจ การใช้ภาษา การพูด การเขียน การอ่าน และการคำนวณทางคณิตศาสตร์ หรือบางครั้งอาจเรียกว่า “เด็กเรียนยาก” (Learning Difficulty) โดยอาการของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ที่สามารถพบในการเรียนการสอน มี 3 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาการอ่านหนังสือไม่ออก 2) ปัญหาการเขียนหนังสือไม่ได้ และ 3) ปัญหาการคำนวณ ทั้งนี้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และพบได้ในทุกวัย โดยทั่วโลกมีเด็กกลุ่มนี้ประมาณร้อยละ 5 จากจำนวนเด็กนักเรียนทั้งหมดภายในโรงเรียน ซึ่งมีเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้เพียงจำนวนไม่มากนักที่ครูและผู้ปกครองได้ตระหนักถึงอาการของเด็กและให้ความสำคัญ เพื่อหาทางพัฒนาความบกพร่องดังกล่าว

โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่สนใจโดยนำทฤษฎีการสื่อสาร แบบจำลอง SMCR ของ David Berlo (1960) มาสร้างกรอบการวิจัยกล่าวคือ ผู้ส่งสาร (Sender) คือ ผู้อำนวยการ และครูผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งต้องมีทักษะความชำนาญใน “การเข้ารหัส” (Encode) เนื้อหาสาร มีทัศนคติที่ดี และสามารถปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสม และถ่ายทอดระดับความรู้ของผู้รับ รวมไปถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับ โดยสื่อสารไปถึงผู้รับด้วยข้อมูลข่าวสาร (Message) ที่เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ คือ หลักสูตร นโยบาย และแผนการสอนรายบุคคล โดยช่องทางในการส่งสาร (Channel) จะผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส และการได้กลิ่น รวมถึงอุปกรณ์ต่างๆ ทั้งนี้ผู้รับต้องมีทักษะความชำนาญใน “การถอดรหัส” (Decode) สาร หรือทักษะอื่นๆ คล้ายคลึงกันกับผู้ส่งสารจึงจะทำให้การสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จ และเกิดความเข้าใจกันได้อย่างถูกต้อง

จะเห็นได้ว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้นั้น มีโอกาสในการเรียนรู้และเข้าใจได้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากปัญหาทั้งจากภายในตัวเด็ก เช่น ปัญหาทางอารมณ์ เด็กรู้สึกหงุดหงิดและรู้สึกว่าตนเองด้อย ทำไม่ได้ทัดเทียมเพื่อนๆ ทำให้ความสามารถด้านการเรียนรู้ไม่เป็นไปตามปกติ และปัญหาอื่นๆ เช่น แผนการศึกษาที่เปิดโอกาสให้เด็กประเภทนี้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากประเทศไทยพึงจะให้ความสำคัญเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เนื่องจากต้องการทราบถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ และการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กประเภทนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยเหล่านี้ เพื่อพัฒนาความสามารถของเด็กให้เท่าทันเด็กปกติ

2. ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิเคราะห์ถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ภายในโรงเรียนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ด้วยการสัมภาษณ์

แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยวิเคราะห์จากการยึดแบบจำลองการสื่อสารของ David Berlo (1960) มาเป็นกรอบสำคัญในการวิจัย และการรายงานผลวิจัย

ในส่วนของการเข้าถึงข้อมูลของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกโรงเรียนที่มีความสะดวกในการติดต่อ ได้แก่ โรงเรียนทับทิมชุมพรชนานุกูล โรงเรียนต้นแบบการเรียนรวมตามนโยบายจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จึงถือเป็นโรงเรียนนำร่องการจัดตั้งกลุ่มงานการศึกษาพิเศษ และดำเนินการเก็บรวบรวมจาก 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนทับทิมชุมพรชนานุกูล โรงเรียนบ้านโนนมะข่า โรงเรียนบ้านท่าสำ และโรงเรียนบ้านห้วยบงดงมะไฟ โดยเก็บข้อมูลจำแนกตามแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ ครูประจำชั้น หรือครูผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ จำนวน 26 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีกรอบการวิเคราะห์ 2 ด้าน ได้แก่

- 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ภายในโรงเรียน เพื่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ได้แก่ (1) ผู้ส่งสาร ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ และครูผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (2) ข้อมูลข่าวสาร ประกอบไปด้วย หลักสูตร นโยบาย และแผนการสอนรายบุคคล (3) ช่องทางในการส่งสาร หรือสื่อการเรียนการสอนต่างๆ และ (4) ผู้รับสาร คือ เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้
- 2) การจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนเพื่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ นำเสนอข้อมูลโดยวิธีพรรณนา โดยวิเคราะห์จำแนกเป็น 2 ประเด็นดังกล่าว

3. ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง กระบวนการสื่อสารของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ พบประเด็น ดังนี้

3.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ภายในโรงเรียนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ สามารถอธิบายตามองค์ประกอบการสื่อสารของ David Berlo (1960) ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

1) ผู้ส่งสาร (Source) คือ ผู้อำนวยการหรือครูผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรเป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร มีความรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับสาร เพื่อให้ผลในการสื่อสารมีความเข้าใจถูกต้อง รวมถึงมีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับสาร ดังนี้

2.1) ผู้อำนวยการโรงเรียน ควรเป็นผู้ที่ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ว่าเด็กมีลักษณะทางกายภาพ นิสัย พฤติกรรม และพื้นฐานความรู้เป็นอย่างไร ซึ่งการรับรู้เกี่ยวกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้นั้น จะส่งผลต่อทัศนคติที่ผู้อำนวยการมีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เมื่อผู้อำนวยการเข้าใจในธรรมชาติ และมีทัศนคติที่ดีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้แล้ว จะสามารถปฏิบัติตัวหรือสื่อสารกับเด็กได้ ก่อให้เกิดการประมวลผลสิ่งที่จะสื่อสารให้เหมาะสมกับเด็กได้ นอกจากนี้ผู้อำนวยการยังเป็นผู้ที่ต้องทำการสื่อสารกับครูผู้สอนและผู้ปกครองของเด็ก ทั้งในแง่ของการวางแผนการจัดการเรียนการสอนของเด็กและการประชาสัมพันธ์ถึงแนวทาง และวิธีการเรียนรู้ของเด็กอีกด้วย

2.2) ครูผู้สอน การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้กับการสอนเด็กปกติ ควรจะมีแบบแผนที่เหมือนกัน ไม่ควรมีการแบ่งแยก เพราะอาจจะทำให้เด็กมีปมด้อย ซึ่งครูผู้สอนควรมีคุณสมบัติหลักๆ 2 ประการ ได้แก่

1. ความรู้ ต้องเป็นครูที่มีวุฒิทางการศึกษาพิเศษ ซึ่งประกอบวิชาชีพหลักทางด้าน การเรียน การสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีต่างๆ ในสถานศึกษา รวมถึงต้องเป็นผู้มีความรู้ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ของคนพิการทางการศึกษา พ.ศ. 2552 ต้องมีความรู้เรื่องบุคคลที่มีความบกพร่องทั้ง 9 ประเภท และมีความรู้เฉพาะด้านบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้เป็นอย่างดี

2. ประสบการณ์ เนื่องจากการอบรมจะได้ความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนเด็กเป็นหลัก การหรือภาพรวมกว้างๆ แต่เมื่อสอนเด็กจริง บางครั้งอาจไม่เหมือนที่ได้อบรมมา จึงต้องคอยสังเกตและปรับวิธีการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องมีความอดทน ต้องเป็นคนที่อารมณ์ดี และสามารถเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ของ

เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้เวลาเด็กมีปัญหาเล็กหรือใหญ่ ไม่ควรมองข้ามปัญหาเหล่านั้น ควรเข้าใจ รับฟังเด็ก และช่วยเด็กจัดการปัญหาเหล่านั้น รวมถึงเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน เอื้อเฟื้อ มีความรู้เกี่ยวกับหลักการ สอนและจิตวิทยาของเด็ก เพื่อนำมาปรับการสอนให้เหมาะสมกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้แต่ละคน

2) ข้อมูลข่าวสาร (Message) ข้อมูลข่าวสารที่ดีควรประกอบด้วย เนื้อหา โครงสร้าง องค์ประกอบ รวมถึงการจัดการข้อมูล เพื่อทำการส่งต่อไปถึงผู้รับสารได้อย่างเข้าใจง่าย ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง 1) หลักสูตร 2) นโยบายการเรียนการสอน และ 3) แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program: IEP)

2.1) หลักสูตร เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ถือเป็นหนึ่งในพลเมืองของประเทศไทยเช่นกัน ดังนั้นหนึ่งในหน้าที่ของพลเมืองคือ การเข้ารับการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งได้มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนด การศึกษากฎหมายตามที่ระบุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 50 ได้แก่ 1) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา มาตรา 10 การจัดการ ศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิ และโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัด ให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสอง ให้จัดตั้งตั้งแต่ แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง จะเห็นได้ว่า มีการกำหนดให้มีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย และ 2) พระราชบัญญัติ การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 ในการกำหนดหลักสูตร การเรียนการสอนของเด็กเหล่านี้ด้วย ซึ่งในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการเรียนการสอน และแผนการจัดการศึกษาเฉพาะ บุคคล

2.2) นโยบายการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สังกัด กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ตาม พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 ซึ่งมีนโยบายการศึกษาของเด็กที่มีความบกพร่อง ทางการเรียนรู้ ทำให้โรงเรียนต่างๆ ต้องมีการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กกลุ่มนี้ ซึ่งโรงเรียนที่บ่งประชาชนกุล โรงเรียนบ้านโนนมะข่า โรงเรียนบ้านท่าสั้ง และโรงเรียนบ้านห้วยบงดงมะไฟ ได้มีการจัดหลักสูตรการเรียน การสอนดังกล่าวด้วย โดยโรงเรียนที่บ่งประชาชนกุลเป็นโรงเรียนต้นแบบเรียนรวม คือ มีการจัดการเรียนการสอน รวม ทั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษ เพื่อให้เด็กพิเศษสามารถเรียนรู้ได้เท่าทันเด็กปกติ โดยมีวิชาที่เน้นสอน และมีความสำคัญคือ วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาต่างๆ และวิชาเกี่ยวกับการอ่าน ส่วนวิชาวิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา จะเป็นวิชาที่ความสำคัญรองลงมา ซึ่งในแต่ละโรงเรียนอาจจะมีการเสริมวิชาการในบางครั้ง ซึ่งการสอน เสริมถือว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง จึงควรมีการจัดหลักสูตร หรือจัดตารางเรียนพิเศษให้แก่เด็กที่เรียนช้าหลังเลิก เรียนทุกวัน และค่อยๆ สอนทีละขั้นจากใจที่ย่างๆ ไปสู่ใจที่ยากๆ

2.3) แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program: IEP) นโยบายที่ ใช้สอนสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ครูประจำชั้นหรือครูการศึกษาพิเศษจะวางแผนการจัด การศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) และแผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP) ร่วมกับคณะกรรมการในโรงเรียนและ ผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งแผนเหล่านี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครองเด็ก เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางและ แผนการสอนให้เด็กตามความถนัดและความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กรายบุคคล โดยมีการนำสื่อ เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาประกอบในการเรียนการสอน ตามสภาพปัญหาของเด็ก เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เทป วิ ดีทัศน์ และเครื่องคิดเลข เป็นต้น แล้วนำมาปรับใช้ให้ถูกทาง เช่น เด็กบางคนอาจเรียนรู้ได้ดีด้วยการลงมือทำ ในขณะที่เด็กบางคนต้องเห็น และลงมือทำพร้อมๆ กัน ส่วนเด็กบางคนต้องทั้งเห็นและฟังด้วย เป็นต้น

3) ช่องทางในการส่งสาร (Channel) ในการวิจัยครั้งนี้ช่องทางการสื่อสารจะเป็นสื่อการเรียน การสอนประเภทต่างๆ การติดต่อสื่อสารระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้และครูผู้สอน เริ่มจากการรับ เนื้อหาสาระ บทเรียน โดยผ่านสื่อต่างๆ พร้อมทั้งอาศัยนวัตกรรม เทคนิค กิจกรรม แบบฝึกหัด และสื่อ อุปกรณ์ที่ใช้พัฒนาการเรียนการสอนนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างสติปัญญา และ ทักษะการเรียนรู้จนสัมฤทธิ์ผล ให้สามารถอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ทัดเทียมกับเพื่อน ในชั้นเรียน สื่อที่มี

ประสิทธิภาพมากสุดในการเรียนการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ คือ สื่อรูปภาพ จะทำให้เด็กสามารถจดจำได้ดีขึ้น อ่านหนังสือเป็น ร่องลมมาคือ สื่อเทคโนโลยี อาจเป็นภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียง และ สื่อมายังดูความสนใจ ซึ่งเป็นสื่อในการฝึกสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านและการเขียนให้เด็กๆ มีการนำเอา เทคโนโลยีสื่อสาร ทั้งโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ มาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นความสนใจให้เพิ่มมากยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้เนื้อหาในบทเรียนได้อย่างเต็มที่

ผู้รับสาร (Receiver) ควรเป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร มีความรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อผู้ส่งสาร เพื่อให้ผลในการสื่อสารกลับ มีความเข้าใจ ถูกต้อง รวมถึงมีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้ส่งสารด้วย โดยผู้รับสารในงานวิจัยครั้งนี้คือ เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ การจะประเมินว่า เด็กสามารถเรียนรู้ และเข้าใจในสิ่งที่ครูสื่อสาร หรือสอนได้มากน้อยเพียงใดนั้น จะมีการประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพของหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม รวมถึงวิธีการสื่อสาร การสอนของครูผู้สอน ดังนั้น เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้จะมีการสื่อสารกับครูผู้สอนเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากครูสอนสนุก มีกิจกรรมต่างๆ ให้ทำ และเด็กมีความคิดอย่างไรก็จะบอกตรงๆ ในส่วนเนื้อหาที่ครูสอน สามารถเข้าใจและปฏิบัติตามได้ แต่ยังไม่สามารถวางแผน และปฏิบัติได้ด้วยตนเอง แต่ต้องรอคำสั่งจากครู

3.2 การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน เพื่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ จากการศึกษา การจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) วิเคราะห์ตัวเด็ก เริ่มต้นจากการสังเกตความผิดปกติของเด็กจากพฤติกรรม ถ้าเข้าเกณฑ์จะดำเนินการขออนุญาตผู้ปกครองก่อนนำเด็กไปทดสอบ หากผู้ปกครองเข้าใจและยอมรับ ก็พาเด็กไปพบแพทย์ เพื่อทำการตรวจ หากผู้ปกครองไม่เห็นด้วย เด็กก็จะเรียนปกติตามที่มีการจัดการเรียนการสอนเช่นเดิม ส่วนเด็กที่ได้รับการตรวจ และแพทย์ลงความเห็นว่าเป็นเด็กที่มีความผิดปกติด้านใดบ้าง โรงเรียนจึงมีข้อมูลพื้นฐานของเด็กแต่ละคน โดยประสานงานร่วมมือกันทั้งครู ผู้อำนวยการ แพทย์ และผู้ปกครอง ซึ่งทั้งกระบวนการต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองก่อนดำเนินการต่อไป

2) จัดทำหลักสูตร จากการกำหนดหลักสูตรของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ให้ครูที่มีหน้าที่รับผิดชอบจัดทำบทเรียนสำหรับนักเรียนกลุ่มนี้ ร่วมกับการประชุมของ ผู้อำนวยการ ครู และผู้ปกครอง ในการช่วยกันทำบทเรียนขึ้น ทั้งนี้ต้องอาศัยผู้มีประสบการณ์ในการจัดทำหลักสูตร ซึ่งต้องใช้ครูพิเศษที่เชี่ยวชาญมาช่วย

3) ทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program :IEP) และแผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan: IIP) ครูมีหน้าที่รับผิดชอบจัดทำแผนดังกล่าวให้มีความถูกต้องและเหมาะสมกับพื้นฐานเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้แต่ละคน เนื่องจากเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างทางการเรียนรู้ต่างกัน และอาจปรับแผนการเรียนรู้ตามความสามารถของเด็ก แต่ต้องอยู่ในขั้นพื้นฐานที่เด็กควรได้เรียนรู้ และครูมีหน้าที่ช่วยเหลือเด็กให้ได้รับการเรียนรู้ตามแผนที่จัดทำไว้ รวมถึงการลงรายละเอียดย่อยอื่นๆ เช่น เนื้อหา วิธีการ สื่อที่ใช้ สถานที่ และอื่นๆ เพื่อพัฒนาตัวเด็กให้สอดคล้องกับแผนการสอนรายบุคคลนั้นๆ

4) ประชุมและตรวจสอบแผนดังกล่าว หลังจากครูทำแผนการสอนเรียบร้อยแล้ว จะมีการประชุมขอความเห็นชอบร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ปกครอง จากนั้นคณะกรรมการจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล มีหน้าที่ทบทวนและทำการตรวจสอบแผนการสอนของเด็กอีกครั้ง

3) ประเมินผลการสอนตามแผน เมื่อมีการจัดการเรียนการสอนตามแผนที่ได้วางไว้แล้ว จะมีการประเมินผลตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล และอาจปรับเกณฑ์การประเมินตามสถานการณ์และความเหมาะสมที่เกิดขึ้นขณะเรียนรู้ โดยครูผู้สอนจะตรวจสอบแบบทดสอบที่นักเรียนได้ทำไปแล้ว โดยต้องผ่านเกณฑ์ประเมินรายบุคคล ครูจะรายงานผลจากแผนการศึกษาเฉพาะบุคคลนี้ เพื่อแสดงพัฒนาการของเด็กให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงช่วยเหลือผู้ปกครองในการเสริมสร้างพัฒนาเด็กระหว่างที่พักอาศัยอยู่ที่บ้าน

4. สรุปผลและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ภายในโรงเรียนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ (LD)” มีประเด็นต่างๆ ที่สามารถนำมาอภิปรายหัวข้อดังต่อไปนี้

4.1 กระบวนการสื่อสารของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้

คุณสมบัติการเป็นผู้ส่งสาร ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้อำนวยการ และครูผู้สอนหรือครูผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการยอมรับในธรรมชาติของเด็ก และสถานะต่างๆ ของเด็กได้ มีจิตใจเมตตา อ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทั้งยังต้องเข้าใจวิธีการจัดการเรียนรู้ ทั้งหลักการสอนทั่วไป และหลักการสอนเฉพาะ ซึ่งหลักการสอนทั่วไปช่วยให้ครูผู้สอนมีแนวทางการสอนที่จะปรับให้เหมาะกับสภาพของเด็ก ส่วนหลักการเฉพาะ เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ตามลักษณะความบกพร่องในแต่ละด้าน เพื่อให้เด็กได้รับการศึกษาที่ทัดเทียมกับเด็กปกติ เมื่อเปรียบครูผู้สอนเป็นเสมือนผู้ส่งสาร ตามที่ทฤษฎีการสื่อสารได้กล่าวไว้ว่า ผู้ส่งสารจะต้องเป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสาร และควรจะมีสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสม และถ่ายทอดระดับความรู้ของผู้รับ เพื่อให้เด็กซึ่งเป็นผู้รับสารได้รับเนื้อหาสาระทางการศึกษาที่ทัดเทียมกับเด็กปกติ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สาวิตรี รุญเจริญ และเบญจมาภรณ์ ช้อยเครือ (2548) ศึกษาเรื่อง การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีผลต่อการเรียนรู้ด้านความจำของเด็กออทิสติกตามความคิดเห็นของครูผู้สอน พบว่า ผู้สอนควรมีความเข้าใจในธรรมชาติของเด็กออทิสติก และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างเด็กออทิสติกกับเด็กปกติ

หลักสูตรและนโยบายที่ใช้สอน สำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เปรียบเสมือนข้อมูลข่าวสาร (Message) ตามแบบจำลอง SMCR ของ David Berlo (1960) ดังนั้น หลักสูตรการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง นอกจากนี้การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสม จะมีการนำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) มาใช้ เนื่องจากเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างทางการเรียนรู้ต่างกัน และอาจปรับแผนการเรียนรู้อตามความสามารถของเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนที่ระบุว่า การจัดการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ผู้เรียน การวางแผนการจัดการเรียนสอน รวมถึงการวัด และการประเมินผู้เรียน หากผู้ดำเนินงานหรือครูผู้สอนสามารถเลือกใช้ทฤษฎีได้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่คงทน และมีประสิทธิภาพ และหลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ควรมีลักษณะเน้นหลักสูตรวิชาที่เหมาะสมกับระดับสติปัญญา เนื้อหาทักษะพิเศษที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง โดยยึดความต้องการ ความสามารถของเด็กเป็นสำคัญ เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ไปสู่การเรียนรู้ร่วมในห้องเรียนรวม ควรวางแผนการสอนอย่างละเอียด และเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการสอน สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555) ที่พบว่า การจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ (Acceptability) คือ การจัดการเรียนการสอนที่กำหนดบทเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็กทุกคน นอกจากนี้ยังพบว่า สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 ที่กล่าวว่า คนพิการมีความต้องการจำเป็นพิเศษทางการศึกษาที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านหนึ่งด้านใด เพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน หรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างบุคคลทั่วไป

การใช้สื่อการเรียนการสอน ผลการวิจัยระบุว่าสื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย หนังสือ สมุดหรือแบบฝึกหัด อุปกรณ์การเรียน สมุดภาพ คอมพิวเตอร์ และเครื่องฉายภาพ เป็นต้น สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ จึงเปรียบเสมือนช่องทางในการส่งสาร (Channel) ตามแบบจำลอง SMCR ของ David Berlo (1960) สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารที่ระบุว่า มีการใช้ช่องทางในการส่งสารเพื่อให้ผู้รับได้รับข้อมูลข่าวสาร โดยผ่านประสานสัมผัสทั้ง 5 หรือส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับแนวทางในการดูแลเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ของประวีพร พรหมมณี และคณะ (2554) ที่พบว่า ควรช่วยเหลือในการเรียนรู้ โดยวางแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) มีการนำสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาประกอบในการเรียนการสอน ตามสภาพปัญหาของเด็ก เช่น คอมพิวเตอร์ เทป และวีดิทัศน์ เป็นต้น

ผลตอบรับจากนักเรียน คือ ประเด็นสำคัญที่ครูผู้สอนจะทำการประเมิน โดยอาจใช้วิธีการวัดผลในรูปแบบต่างๆ ตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ที่จะมีการกำหนดเป้าหมายในการเรียนการสอนเอาไว้ก่อนแล้ว เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพของหลักสูตร โดยสอดคล้องกับแบบจำลอง SMCR ของ David Berlo (1960) กล่าวว่า ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถใน “การถอดรหัส” (Decode) สาร เป็นผู้มีทัศนคติ ระดับความรู้ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมเช่นเดียวกับผู้ส่ง จึงจะทำให้การสื่อความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล ดังนั้น ผู้รับสารนั้นคือตัวเด็ก จึงต้องมีทักษะการสื่อสารในการถอดรหัส มีความรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อผู้ส่งสารเพื่อให้ผลในการสื่อสารกลับมีความเข้าใจและถูกต้อง และผลตอบรับจากกระบวนการสื่อสารทั้งหมดจึงจะมีประสิทธิภาพ

4.2 การจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ผู้วิจัยสรุปขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

- 1) วิเคราะห์ตัวเด็ก เริ่มต้นเราสามารถสังเกตพฤติกรรมของเด็กก่อน ถ้าเข้าข่ายจึงดำเนินการต่อไป
- 2) จัดทำหลักสูตร ครูที่มีหน้าที่รับผิดชอบมาทำบทเรียนสำหรับนักเรียน ร่วมกับการประชุมของผู้อำนวยการ ครู และผู้ปกครอง ในการช่วยกันสร้างบทเรียนขึ้นมาด้วยกัน
- 3) จัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program: IEP) และแผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan: IIP) ครูผู้สอนมีหน้าที่รับผิดชอบจัดทำแผนดังกล่าวให้มีความถูกต้อง และเหมาะสมกับพื้นฐานเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้รายบุคคล
- 4) ประชุมและตรวจสอบแผน หลังจากทำแผนการสอนเรียบร้อย จะมีการประชุมขอความเห็นชอบร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ปกครอง
- 5) ประเมินผลการสอนตามแผน จะมีการประเมินผลตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล และอาจปรับเกณฑ์การประเมินตามสถานการณ์ และความเหมาะสมที่เกิดขึ้นขณะเรียนรู้

สอดคล้องกับบทปฏิบัติการเรียนรู้ของทีศนา เขมมณี (2554) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง แนวคิดหรือหลักการที่ผ่านกระบวนการรวบรวมแนวความคิดจนเป็นที่ยอมรับว่าสามารถใช้อธิบายลักษณะการเกิดการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรได้ โดยบทปฏิบัติการเรียนรู้ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ผู้เรียน การวางแผนการจัดการเรียนสอน รวมถึงการวัด และการประเมินผู้เรียน หากผู้ดำเนินงานหรือครูผู้สอนสามารถเลือกใช้บทปฏิบัติการได้อย่างตรงกับความต้องการของผู้เรียน ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่คงทน และมีประสิทธิภาพ

4.3 ข้อเสนอแนะ

- 1) ผู้ปกครองถือเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด ดังนั้นบทบาทของผู้ปกครองอย่างแรกควรจะเข้าใจและยอมรับในสิ่งที่เด็กเหล่านี้เป็น เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้จะพัฒนาต่อไปไม่ได้เลย ถ้าผู้ปกครองไม่เปิดใจหรืออายุในสิ่งที่เด็กเป็น แต่หากยอมรับได้ถือเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กคนหนึ่งสามารถพัฒนาศักยภาพตนเองได้อย่างเต็มความสามารถ
- 2) ผู้วิจัยเห็นว่าภาครัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรทำการประชาสัมพันธ์ และสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้แก่ครอบครัวของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ พร้อมการช่วยเหลือด้านจิตใจ โดยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับครอบครัว เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าเป็นความบกพร่องที่ต้องให้การช่วยเหลือ เพราะเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เป็นเด็กที่สามารถพัฒนาได้
- 3) สื่อที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากสุดในการเรียนการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ (LD) คือ สื่อรูปภาพ ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถจดจำอะไรได้ดีขึ้น และสื่อเทคโนโลยี อาจเป็นภาพนิ่งหรือภาพเคลื่อนไหว เพื่อเสริมสร้างทักษะ และกระตุ้นความสนใจให้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ควรให้ความสำคัญพัฒนา รวมถึงสนับสนุนการจัดทำสื่อชนิดอื่นๆ ให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

5. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.ลักขณา คล้ายแก้ว และประธานกรรมการสอบ
รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณ์ ทองเลิศ กรรมการสอบ และรองศาสตราจารย์ อรทัย ศรีสันติสุข กรรมการ
สอบ ที่ได้สละเวลาให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในการเขียนและทำวิทยานิพนธ์
ในครั้งนี้

7. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542*. กรุงเทพมหานคร:
สยามสปอร์ต ซินดิเคท.
- ทิตินา แจมมณี. (2554). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประวีพร พรหมมณี และคณะ. (2554). *ความบกพร่องทางการเรียนรู้*. สืบค้นจาก URL:
http://paweenadewhotmailcom.blogspot.com/2011/11/blog-post_12.html
- สาวิตรี รุญเจริญ และเบญจมาภรณ์ ช้อยเครือ. (2548). *การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีผลต่อการเรียนรู้
ด้านความจำของเด็กก่อกอที่สติตามความคิดเห็นของครูผู้สอน*. (รายงานวิจัย). ขอนแก่น:
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). *แผนพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับคน
พิการระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2555-2559)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ไอลอร์. (2559). *สรุปร่างรัฐธรรมนูญ: การศึกษาไม่เป็น "สิทธิ" รัฐต้องจัดเรียนฟรี 12 ปี จากอนุบาล 1 ถึง ม.
3*. สืบค้นจาก URL: <https://www.ilaw.or.th/node/4209>.
- Berlo, David K. (1960). *The Process of Communication*. New York: The Free Press.

ผู้เขียน

กรรณิกา นาราชกร์

Senior Social Media Strategist

การศึกษา:

ปริญญาตรี นศ.บ.การโฆษณา

ปริญญาโท นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต

รองศาสตราจารย์ ดร.ลักขณา คล้ายแก้ว

อาจารย์ ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต

การศึกษา :

ปริญญาตรี ศศ.บ.วรรณคดีอังกฤษ

ปริญญาโท นศ.ม.นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

ปริญญาเอก PHD in Communication, Canberra University, Australia